

□ SİNAN GÜZEL

ÇUVAŞÇA KAY- “GİTMEK” FİİLİNİN DİLBİLGİSEL VE SÖZLÜKSEL KULLANIMLARI ÜZERİNE

Özet: Türkçede fiiller; anlama ve işleve dönük değişkenlikleri ile dikkat çeken sözcük türleridir. Bağlam içinde biçimlenen sözlüksel anlamlarının yanında, kimi zaman dilbilgisel hâle gelerek birleşik oluşturduğu bir başka eylemin gerçekleşme biçimini tanımlayabilmekte, kimi zaman da dilbilgiselden sözlüksele geçiş yaparak söz varlığına katılabilmektedirler. Türk dilinin diğer değişiklerinde olduğu gibi Çuvaşçada da hem sözlüksel hem de dilbilgisel kullanımları bulunan sınırlı sayıda fiil bulunmaktadır. Çuvaşça *kay-* “gitmek” de söz konusu fiil kadrosunun bir parçasıdır ve dilbilimsel değişkenlikleri ile dikkat çeken bir fiildir. Bu makalede şimdiye dek bütüncül bir biçimde ele alınmamış olan *kay-* “gitmek” fiilinin Çuvaşçanın söz varlığına ve gramerine ilişkin kullanımlarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Makalede fiilin, tarihî Çuvaşçadaki ilk tanıkları tespit edilecek; dilbilgiselleşmesi ile beliren {-sA kay-} art-fiilinin Modern Çuvaşçadaki kılınış bildirimleri ortaya koyulacak; son olarak da Çuvaşçanın sözvarlığına, kök anlamına ait sözlüksel kullanımları dışındaki katkıları belirlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Çuvaşça, *kay-* fiili, dilbilgiselleşme, fiilde kılınış, sözlükselleşme, söz varlığı.

On the Grammatical and Lexical Uses of the Chuvash Verb *kay-* “to go”

Abstract: In Turkish Language, verbs are types of words that grasp attention with their variabilities in meaning and function. Besides their lexical meanings formed within context, they sometimes may define the realization type of another verb with which it becomes a compound by being grammaticalized, and at times, they may join to the vocabulary by switching from grammatical to lexical. As in other variations of Turkish language, there are a limited number of verbs that have both lexical and grammatical uses in Chuvash language as well. In Chuvash, *kay-* “to go” is a part of the verbs in question and it is a verb that draws attention with its grammatical variabilities. In this article, the aim is to determine the uses of the verb *kay-* “to go”, which has never been studied from a holistic perspective, regarding the vocabulary and grammar of Chuvash language. In the article, the first examples of the verb in historical Chuvash language will be determined; the manner of action expressions of {-sA kay-} postverb in Chuvash language which occur with its grammaticalization will be revealed; and finally its contributions to the vocabulary of Chuvash language other than its lexical uses regarding the root meaning will be determined.

Keywords: Chuvash Language, *kay-* verb, grammaticalization, manner of action in verbs, lexicalization, vocabulary

1. Giriş

Türkçede fiiller; bağlam içinde biçimlenen çeşitli anlamlarıyla, verici (gönderen) ve alıcı (dinleyici) arasındaki bilgi alış-verişini gerçekleştirebilmekte, kimi zaman da anlamsızlaşarak söz konusu bilgi aktarımı içinde bir başka eylemin gerçekleşme biçimini tanımlayabilmektedirler. Fiillerin anlamlarından çok işlevlerine atıfta bulunan bu son özellikleri ise kök anlamını yitirerek dilbilgiselleşmiş az sayıdaki fiilde tanıklanmaktadır. Bu yazıya konu olan Çuvaşça *kay-* “gitmek” fiili de mevcut sözlük anlamları dışında Çuvaşçanın sözcüğüne katkılar sunan, çeşitli dilbilgisel işlevleri işaretleyen bir biçim olarak dikkat çekmektedir.

kay- sözünün kökeni ve tarihlendirilmesine ilişkin konuların da kısaca değerlendirileceği bu çalışmada, temel olarak fiilin sözü edilen dilbilgisel kullanımları ile Çuvaşçanın söz varlığına ilişkin katkılarının belirlenmesi amaçlanmaktadır.

2. *kay-* Fiili ve Tarihlendirilmesi

Çuvaşçaya ilişkin köken bilgisi çalışmalarında, Türkçenin diğer değişkelerindeki *kayt-* biçimi karşılaştırılan *kay-* fiili (Yegorov 1964: 85; Fedotov 1996a: 212), Tatarca *kayt-* “geri gelmek”; Kırgızca *kayt-* “geri gelmek, dönmek” gibi biçimlerden farklı olarak Çuvaşçada “gitmek”¹ temel anlamı ile kullanılmaktadır. Genel Türkçedeki denklere Eski Türkçe *kay-* “(arkaya) dönmek” [msl. *kerü kaydı* “geriye döndü”] (DTS: 406) biçimi ile ilişkilendirilen fiili, M. Räsänen ise Marice *kay-* biçimi ile ilintilemiştir (1969: 221). Tatarca ve Başkurtçada *kayt-* fiilinin yardımcı fiil işlevi ile kullanımına karşın, *kay-* fiilinin Çuvaşçadaki dilbilgisel kullanımlarının Marice *kay-* ile örtüşüyor olması ise oldukça dikkat çekicidir: Çuv. *h̄irelse kay-* ~ Mar. *yoşkargen kayas* “kızıllaşmak” (Fedotov 1996b: 375).

kay- fiilinin sözlüksel ve dilbilgisel kullanımlarına ilişkin ilk kayıtlar, 18. yüzyılın ilk yarısında, 1737-1738 yıllarına tarihlendirilen iki ayrı söz listesinde tanıklanmaktadır. Kelime, *Rusça-Tatarca-Çuvaşça-Mordvaca Sözlük* (bundan sonra RTÇM) ve *Rusça-Çuvaşça-Marice-Mordvaca Sözlük*² (bundan sonra RÇMM) iki farklı çekim biçimi ile kayıt altına alınmıştır:

(1) час каяс (RTÇM)

čas kayas

[çabuk git-GZ-SFE]

“hh. çabuk gidecek” (Dmitriyev 1960: 288); Durmuş 2014: 176).

(2) юкса гайна (RÇMM)

yuksa gayna [MÇ. yuh-sa kay-ni]

[ak-ZFE git-GÇZ.SFE³]

“hh. akıp gitmiş” (Dmitriyev 1960: 290, Durmuş 2014: 176).

¹ Türk dilinin pek çok değişkesinde farklı sesçil biçimleri ile tanıklanan Türkiye Türkçesi *git-* fiili, Çuvaşçada bulunmaz. İlgili fiil, Çuvaş Türkçesinde *kay-* “gitmek” ve *pır-* “gitmek, varmak” fiilleri ile temsil etmektedir.

² 1737-1738 yıllarında V. N. Tatişçev anketleri doğrultusunda, dönemin Çimpîr (Rus. Ulyanovsk) bölgesine bağlı Şimîrşi (Rus. Şemurşa), Patiryel (Rus. Batirevo), Kişin Kaşal (Rus. Komsomol'skoye), Yipreş (Rus. İbresi), Yelçik (Rus. Yalçiki) rayonlarında bulunan 100'ün üzerindeki Çuvaş köyünde saha çalışmaları gerçekleştirilmiş, buralarda kaydedilen dil malzemesi ile de *Rusça-Tatarca-Çuvaşça-Mordvaca* ve *Rusça-Çuvaşça-Marice-Mordvaca* şeklinde iki sözlük hazırlanmıştır. Bu iki sözlükte yer alan Çuvaşça malzemenin karşılaştırmalı incelemesi ise, “Dva opisaniya çuvaşey i çuvaşskie slovari vtoroy çetverti XVIII veka” adlı çalışması ile V. D. Dmitriyev tarafından gerçekleştirilmiştir (1960: 270-302).

³ RÇMM’de юкса гайна biçimi Rusça ручей “dere” sözünün Çuvaşçadaki anlamsal karşılığı olarak kaydedilmiştir. Burada, ankete katılan Çuvaşlar tarafından derenin anlam karşılığının verilmesinden ziyade “hh. akıp gitmiş (giden)” şeklinde tanımının yapıldığı anlaşılıyor.

RTÇM ve RÇMM dışında sözcük, Johann Eberhard Fischer'in 1739-1747 yılları arasında 2. Kamçatka keşif gezisinde kayıt altına aldığı 300 kelimededen oluşan söz listesinin Petersburg nüshasında ve Çuvaşçanın ilk gramer kitabı olan 1769 tarihli *Soçineniya prinadlejaşçiye k grammatike çuvaşskogo yazıka*'da da tanıklanmaktadır:

(3) kayjadub MÇ. kay-at-ïp [git-ŞGZ.T1K.] “hh. gidiyorum” (Sergeyev 1970: 241; Durmuş 2014: 176)	(4) каядыпъ kayadıp' [MÇ. kay-at-ïp] [git-ŞGZ.T1K.] “hh. gidiyorum” (Soçineniya 1769: 62; Durmuş 2014: 176).
--	--

Çalışmanın *kay-* fiilinin tarihsel tanıklarını tek tek belirleme gibi bir amacı bulunmadığından yukarıdaki verilerle yetiniyoruz¹. Görüldüğü üzere (2) numaralı örnekte *kay-* fiili, kendisinden önceki zarf-fiili bünyesine alarak eylemin ifade ettiği oluş ya da kılışın gerçekleşme şeklini tasvir eden bir işlevle kullanılmıştır. Bu yönü ile söz konusu kayıt, *kay-* fiilinin Çuvaşçada kılış işaretleyicisi olarak kullanımını tanıkladıran ilk örnek olma özelliğini taşımaktadır.

3. Dilbilgiselleşme Olgusu ve *kay-* Fiili

Bir dilbilimsel değişme süreci olan dilbilgiselleşme olgusuna yönelik, literatürde çok sayıda yaklaşım ve tanımlama bulunmaktadır. İlgili dil olayı en basit şekilde, “bağımsız bir sözlüksel birimin gramatikal işlevleri işaretlemesi”, “düşük gramer kategorilerinin yoğun gramatikal kategorilere yükselmesi” (bk. Gökçe 2013: 29) şeklinde tanımlanabilir. Asıl biçimin bağlı biçim birimi hâline geldiği, bağlı biçimbirimlerin ekleştigi bu süreçte, sözlük birimleri yaygınlaşarak genelleşir ve dilbilgisel bir birim hâlini alır (bk. Karaağaç 2013: 231). Bu dönüşüm Hopper ve Traugott tarafından *kategorisizleşme* (decategorialization) adlandırması ile *büyük kategori* (major category) > *orta kategori* (intermediate category) > *küçük kategori* (minor category) şeklinde sunulmuştur (2003: 107). Türkçedeki bir fiilin dilbilgisel görev üstlenerek art-fiilleşmesi², kimi zaman da daha ileri bir gelişimle eklenmesi yukarıda açıklanmaya çalışılan dilbilgiselleşme olgusu için birer tanıktır.

kay- “gitmek”, Çuvaşçada sözlüksel kullanımlarının yanında çeşitli dilbilgisel işlevleri de işaretleyen; bu anlamda *büyük kategori* > *küçük kategori* dönüşümünü yansıtan bir fiildir³. Johanson'un belirlediği

¹ Kelimenin, 18. yüzyıldaki kullanımları Oğuzhan Durmuş tarafından *18. Yüzyıl Çuvaşçasının Sözcük Varlığı* başlıklı çalışmasında bütüncül biçimde gösterilmiştir (bk. Durmuş 2014: 176).

² Dilbilim literatüründe; *Fiil + Zarf-Fiil + Yardımcı Fiil* kurulumundaki fiil birleşmelerindeki asıl fiilin anlamını çeşitli açılardan niteleyen, gerçekleşme özelliğine ve tarzına dönük iç yapısını kendisinden önceki zarf-fiili bünyesine alarak betimleyen yardımcı fiillerin *tasvir fiili*, *tasvirî fiil*, *art-fiil* vb. şeklinde de adlandırıldığını görüyoruz. Çalışmamızda ilgi yardımcı fiilin söz dizimi içindeki konumunu bildiren İngilizce ve Almanca *postverb* teriminin Türkçe karşılığı olan art-fiil terimi (bk. Gökçe 2013: 1; Aslan Demir 2013: 68; Bacanlı 2014: 19) benimsenmiştir. Türkçe fiil birleşmelerini ele alan farklı bilimsel yazın türlerinde kaleme alınmış çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Konu; Arat (1928), Gabain (1953), Yuldaşev (1965), Menges (1968: 145-157), Nasilov (1975), Schönig (1984), Demir (1993), Ağcağül (2009), Tan (2010), Ergönenç-Akbaba (2011), Aydemir (2011), Arıkan (2011), Gökçe (2013), Bacanlı (2014), Ilgın (2015: 235-248), Johanson (2016), Lebedev (2016), Ersoy (2017: 380-384) gibi araştırmacılarca çeşitli düzeylerde ele alınmıştır.

³ “gitmek” anlamlı fiillerin, yalnızca Türkçe deşikelerde değil dünya dillerinde de dilbilgiselleşmeye en açık sözlük birimlerinden oldukları anlaşılıyor. Heine ve Kuteva, *World Lexicon of Grammaticalization* adlı çalışmalarında çeşitli dünya dillerinde yer alan “gitmek” anlamlı fiillerin dilbilgiselleşme süreçlerine yer

Türkçedeki zarf-fiilli yapıların kullanım seviyeleri¹ (1995: 313-315) açısından ele alındığında, *kay-* fiilinin 4. seviyeyi tanımlayan kullanımları oldukça açık biçimde izlenebilmektedir. *kay-* fiili artık bu seviyede dilbilgisel bir işaretleyici olarak zarf-fiil ekli parçayı nitelemekte, ilgili zarf-fiil ekiyle birlikte kılınış bildiren bir art-fiil oluşturmaktadır. Söz konusu dil olayını Çuvaşça için tarif edersek, temel parçadaki *kay-* fiili ilk üç seviyedeki yüklem vasfını yitirerek yoğun biçimde [-sa] / [-se]², seyrek olarak da [-a] / [-e] zarf-fiil ekleriyle birlikte artık ana fiil pozisyonundaki zarf-fiil ekli biçime ilişkin kılınış katkısı sunmaktadır.

kay- fiilinin Çuvaşçada hangi kılınış türlerini işaretlediğine ilişkin bilgi veren çalışmalarda birbirini tamamlayan bilgilere tanık olunmaktadır. N. İ. Aşmarin'in *Materialı dlya İssledovaniya Çuvaşskago Yazıka* (1989) adlı çalışmasında, fiilin işlevlerine yönelik herhangi bir tasvirî bilgi verilmez, ancak yazarın birbiri ardına sıraladığı örnekler ile bunlara yönelik Rusça anlam karşılıkları konuya dair fikir edinilmesine imkân tanımaktadır (Aşmarin 1898: 282). Eserdeki *kay-* biçimi ile tamamlanan fiil birleşmesi örnekleri fiilin dört farklı işlevine işaret etmektedir:

1) Eylemin tamamlandığını ya da yoğun biçiminde yapıldığını bildirir: *şunsa kay-* “совершенно сгорить” [“tamamen yanmak, yanıp bitmek”]; *yışınse kay-* “совершенно замочиться” [“sırılsıklam ıslanmak”]; *şıse kay-* “заблудиться; сбиться с дороги” [“kaybolmak, yolunu şaşırmak”]; *şvırsa kay-* “уснуть” [“uykuya dalmak”]; *pıse kay-* “совершенно пропасть” [“tamamen (gözden) kaybolmak, kaybolup gitmek”].

2) Hareketin gerçekleşme yönüne ilişkin bildirimde bulunur: *kışse kay-* “войти” [“içeriye girmek”]; *tuhsa kay-* “выйти” [“dışarıya çıkmak”].

3) Eylemin ifade ettiği oluş ya da kılışa başlanıldığını bildirir: *kalaşsa kay-* “вступить в разговор” [“konuşmaya başlamak”].

4) Zarf-fiil ekli parça ile temel parçanın tek bir eyleyici modeline sahip olduğu, sözlükselleşmeye doğru bir eğilimin olduğu ortak fiil öbekleri oluşturabilir: *ilse kay-* “унести” [“götürmek”].

Aşmarin 1898'de kayıt altına alınan dil malzemesi, fiilin dilbilgisel kullanımlarındaki çok yönlülüğe tarihsel açıdan ışık tutsa da, araştırmacı söz konusu biçime ilişkin belirlemelerini net biçimde *Opıt İssledovaniya Çuvaşskogo Sintaksisa II* adlı eserinde ortaya koymaktadır. Aşmarin'in, *kay-* fiiline ilişkin saptamaları maddeler hâlinde şöyle özetlenebilir (Aşmarin 1923: 46-47):

vermişler; ilgili fiillerin gösterme, yönelme, zaman ve görünüş işaretçisi olarak kullanımlarını tanımlayan geniş bir liste sunmuşlardır. (bk. 2004: 155-163).

¹ Johanson, Türkçedeki zarf-fiilli yapılar için dört farklı kullanım seviyesi belirlemiştir. Birinci seviye, özneleri birbirinden farklı olan zarf-fiil ekli bir parça ile cümlenin yüklemi olan temel parçadan oluşmaktadır: *Ali gelince Osman şaşırtdı*. İkinci seviye, özneleri ortak olan zarf-fiil ekli bir parça ile cümlenin yüklemi olan temel parçadan oluşmaktadır: *Ali gelince şaşırtdı*. Üçüncü seviyede, zarf-fiil ekli parça ile temel parça tek bir eyleyiciye sahiptir. Sözlükselleşmeye doğru bir eğilimin olduğu bu seviyede, her iki unsurun tek bir olayı ifade ettiği ortak bir fiil öbeği söz konusudur: *alıp gel-* “getirmek”. Dördüncü seviye ise temel parça zarf-fiil ekli parçanın niteleyicisi durumundadır. Temel parça, zarf-fiilli parçadaki zarf-fiil eki ile birlikte kılınış ifade eden -sürerlik bildiren *-ıp gel-* gibi- bir art-fiil oluşturur (bk. Johanson 1995: 313-315).

² Çuvaşça [-sa] / [-se] biçimbirimi, Türk dilinin tarihsel ve çağdaş değişmelerinde sıklıkla kullanılan {-Xp} zarf-fiiline karşılık gelmektedir.

- 1) Konuşan kişinin bulunduğu yerden veya yakınında/yanında bulunduğunu tasavvur ettiği kişi ve nesneden ayrılmasını ya da o yöndeki hareketini ifade eder.
- 2) Genellikle bir durumun tam olarak gerçekleştiğini belirtmek için kullanılır. Dahası, bazen bu veya öteki bir duruma düşen bir nesnenin onun dışına çıkmadığı, söz konusu durum içinde kaldığı ve hatta ilgili durumu sanki geliştirdiği gibi bir anlama da sahiptir.
- 3) Bazı durumlarda, eylemin başlangıcını gösterir ve bazen de Rusça “za” ön ekine karşılık gelir.
- 4) Bu fiile eklenen [ah] / [eh] kuvvetlendirme eki ile birleştirilen zarf-fiil, tesadüfîlik ve birdenbirelik ifade eder.
- 5) [ah] / [eh] kuvvetlendirme ekli zarf-fiil ekiyle negatif formda kullanılan *kay-* fiili, “çok değil”, “çok sık değil” gibi kelimeler kullanılarak çevrilir.

Çuvaşçanın morfolojisine yönelik yayımları ile bilinen İ. P. Pavlov’un *kay-* fiilinin art-fiil pozisyonundaki işlevlerine yönelik verdiği bilgilere bakıldığında ise şu belirlemelere ulaşılmaktadır (1965: 224; 226):

- 1) Eylemin gerçekleşme yönüne atıfta bulunarak hareketin uzaklara ve dışarıya doğru geliştiğini göstermektedir. Burada *kay-* fiilinin kullanıldığı temel fiillerin niteliği de belirleyicidir. *alt-* “kazmak”; *yuh-* “akmak”; *kaş-* “geçmek”; *hüter-* “kovmak”; *irt-* “geçmek”; *il-* “almak” vb.
- 2) Eylemin gerçekleşme sürecine/aşamasına atıfta bulunarak hareketin uzun süreli ve yoğun biçimde yapıldığını göstermektedir.

Çuvaş dilbilimine ilişkin daha pek çok kaynakta *kay-* fiilinin dilbilgisel kullanımına yer verildiğini görüyoruz. Ancak Çuvaşçadaki art-fiilleri konu edinen tek kitap çalışması E. Lebedev’e aittir. Araştırmacının aynı zamanda doktora tezi olan *Aktsionsartoviye znaçeniya slojnoverbalnih analitiçeskih form v çuvaşskom i turetskom yazıkah* başlıklı eserinde {-sA kay-} art-fiilinin Çuvaşçadaki kılış anlamları sürecin, sürenin ve hareketin yönünün temel alındığı bir inceleme yöntemi ile ele alınmıştır. Buna göre {-sA kay-} art-fiili eylemin ifade ettiği oluş ya da kılışın başladığını ve tamamlandığını bildirerek sürece yönelik; eylemin ifade ettiği oluş ya da kılışın uzun süreli ve yoğun şekilde cereyan ettiğini bildirerek de süreye yönelik bildirimde bulunur. İlgili art-fiil ayrıca eylemin gerçekleşme yönünü de tasvir eder (Lebedev 2016: 55; 59, 91).

Yukarıdaki açıklamalar göz önüne alındığında, *kay-* fiilinin, art-fiilleşmiş biçimleri olan {-sA kay-}; {-sAh kay-} ve {-A kay-} analitik kurulumlarının kılış dönük bildirimleri için şunları söyleyebiliriz:

- 1) Konuşan kişinin bulunduğu yerden veya yanında bulunduğu kişi ve nesneden uzaklaştığını bildirir. Hareketin gerçekleşme yönüne ilişkin söz konusu bildirimde eylem mevcut konumdan uzağa ve dışarıya doğru gerçekleşir.
- 2) Eylemin gerçekleşme sürecine/aşamasına atıfta bulunarak hareketin uzun süreli ve yoğun ve güçlü biçimde yapıldığını göstermektedir.
- 3) Art-fiilin yapısındaki zarf-fiil eki [ah] / [eh] kuvvetlendirme eki alması durumunda eylemin birdenbire ve tesadüfî şekilde gerçekleştiğini bildirir. Aynı analitik kurulumun negatif formunda *kay-* fiili, “çok değil”, “pek değil” “hiç” gibi kelimeler kullanılarak çevrilir.
- 4 Eylemin ifade ettiği oluş ya da kılışın tamamlandığını bildirir.
- 5) Eylemin ifade ettiği oluş ya da kılışın tamamlandığını bildirir.

3.1. {-sA kay-} Analitik Kurulumun Modern Çuvaşçadaki Tanıkları

Daha önce belirtildiği üzere *kay-* fiili yoğun biçimde {-sA}, seyrek olarak da {-A} zarf-fiil eki ile art-fiilleşebilmektedir. Bunun yanında, zarf-fiil ekli olmasına alıştığımız ilk parça nadir de olsa görülen geçmiş zaman eki alabilir¹:

irte irte kayaşşı “hh. geçip gidiyorlar” > “geçiyorlar” (Pavlov 1965: 224).

asrĭkayrĭ “hh. kudurdu gitti” “kudurdu” (Gorskiy 1959: 154).

İncelemede, Çuvaşçadaki yaygın kullanımını nedeniyle {-sA kay-} art-fiili temel alınacaktır. Bu analitik biçim, bir önceki başlıkta belirlenen kılış türlerinin tamamını işaretleyebilmektedir. Aşağıdaki örneklerden (5), (6) ve (7) numaralı olanları 1. işlevin, (8), (9), (10) numaralı olanları 2. işlevin, (11), (12) ve (13) numaralı olanları 3. işlevin, (14), (15) ve (16) numaralı olanları 4. işlevin, (17), (18) ve (19) numaralı olanları ise 5. işlevin tanığı durumundadırlar:

(5) Кĕлет умĕнчен çăмăллăн анçĕ те лаç патнелле **утса кайрĕ**. (AÇ, 93)

Kĕlet umĕnçen ŝmĕllĕn ançĭ te laş patnelle utsa kayrĭ

[Ambar ön+T3K-İYE+ZN+ÇDE yavaşça in-GGZ.T3K. de kümes yakın+T3K-İYE+ZN+BYDE+YÖN yürü-ZFE git-GGZ.T3K.]

“Ambarın önünden yavaşça indi ve kulübenin yakınına doğru **yürüdü** [hh. **yürüyüp gitti**]”

(6) Алăка шалт хупса Мĕтри алкум картлашки çинчен хăвăрт **анса кайнă**. (AÇ, 5).

Alĕka ŝalt hupsa Mĕtri alkum kartlaşki ŝinçen hĕvĕrt ansa kaynĕ

[Karı+BYDE iyice kapa-ZFE Mitri dehliz basamak+T3K-İYE üst+ZN+ÇDE hızlı in-ZFE git-ÖGZ.T3K.]

“Karıyı iyice kapayıp Mitri dehlizin basamaklarından hızla **inmiş**. [hh. **inip gitmiş**]”

(7) Паçăр шур хÿреллĕ âмăрт кайăка куртăм, атте âна тинĕс âмăрт кайăкĕ тетçĕ. Ав çавăнталла **вĕçсе кайрĕ** (IET, 142).

Paşĕr ŝur hÿrellĕ âmĕrt kayăka куртăм, атте âna tinĕs âmĕrt kayăkĕ tetçĕ. Av çavĕntalla vĕçse kayrĭ

[Geçenlerde beyaz kuyruklu kartal+BYDE gör-GGZ.T1K. baba o+BYDE deniz kartal+T3K-İYE de-ŞGZH.T3K. İşte ora+BYDE+YÖN uç-ZFE git-GGZ.T3K.]

“Geçenlerde beyaz kuyruklu kartalı gördüm, babam ona deniz kartalı derdi. İşte oraya **uçtu**. [hh. **uçup gitti**]”

¹ Çuvaşçada pek çok yardımcı fiil, görülen geçmiş zaman ekinden sonra kullanılabilir. Benzer kullanımlar daha zengin biçimde Türkiye Türkçesinde de bulunmaktadır. Yardımcı fiillerin kip eklerinden sonra geldiği örnekler için Demir 2013’e bakılabilir.

(8) Леш Ухваниş Микублипе хытах **туслашса кайнă** курăнать. (YP, 251)

Leş, Uhvaniş Mikulipe hutah tuslaşsa kaynı kurınat.

[O Uhvaniş Mikuli+VDE sıkı dostlaş-ZFE git-ÖGZ görün-ŞGZ.T3K.]

“Diğeri Uhvaniş, Mikuli ile sıkı **dost olmuş** [hh. **dostlaşıp gitmiş**] sanki.”.

(9) Шыв тăрăх Кёркури сасси **янăраса каять** (IET: 11)

Şıv tırîh Kırkuri sassi yanırasa kayat’.

[Su boyunca] Kirkuri ses+T3K-İYE yankılan-ZFE git-ŞGZ.T3K.]

“Su boyunca Kirkuri’nin sesi **yankılanıyor** [hh.**yankılanıp gidiyor**].”.

(10) Çанталăк **шăрăхлатса кайрĕ**, хёвел хёртет, çерелле сур-ха, тенĕ.

Şantalık şırhlatsa kayrĕ, hıvel hırtet, şırelle sur-ha, -tenĕ. (Bayram 2010: 195).

[Hava] ısın-ZFE git-GGZ, güneş yak-ŞGZ.T3K. yer+BYDE+YÖN tükür-T2KE.KVE de-ÖGZ.T3K.]

“Hava **ısındı** [hh. **ısınp gidiyor**], güneş yakıyor. Yere tükür hadi, demiş.”

(11) Стражник лаши çинчен анса ман пата пычĕ. Чĕре ман **кăртлатсах кайрĕ** (AÇ: 144)

Strajnik laşi şınçen ansa man pata pıçĕ. Çıre man kirtlatsah kayrĕ.

[Gardıyan at+T3K-İYE üst+ZN+ÇDE in-ZFE ben+İLDE yan+BYDE var-GGZ.T3K. Kalp ben+İLDE at-ZFE+KVE git-GGZ.T3K.]

“Gardıyan atından inip benim yanıma geldi. Kalbim **birden attı**. [hh. **atıp gitti**].”

(12) - Ывăнтăм эп. Ура утмасть. - Çук, çук, ан та калаş. Пĕр вıртсан **вıртсах кайăн** (IET: 135).

İvıntım ep. Ura utmast’. / Şuk, şuk, an ta kalaş. Pır vırtsan vırtsah kayın.

[Yorul-GGZ.T1K. ben. Ayak adımla-ŞGZO.T3K. / Hayır, hayır konuş-T2K-EÇO. Bir yat-ZFE-KVE git-GZ.T2K.]

“Yorulдум ben. Ауаğım gitmiyor.” / “Hayır, hayır, dur hele. Bir yatsan, **uyuyuvereceksin**. [hh. **yatıp gideceksin**].”

(13) Малани вёсене хўтĕлесе калаşрĕ пулин те, Ілюк унăн сăмахёсене **ёненсех каймарĕ**. (YŞP, 90).

Malani vısene hütılese kalaşrı pulin te, İlyuk unın sımahısene ĩnenseh kaymarĕ

[Malani o+ÇE+BYDE savun-ZFE konuş-GGZ olsa da, İlyuk o+İLDE söz+T3K-İYE+ÇE+BYDE inan-ZF-KVE git-OE-GGZ.T3K.]

“Malani onları savunup konuşmuş olsa da, İlyuk onun sözlerine **pek inanmadı**. [hh. **inanıp gitmedi**]”.

(14) Халь кăна хăраса чĕтресе тăнăскер Ваşук сасартăк **савăнса кайре**. (IET, 68)

Hal' kına hırasa çitrese tınısker Vaşuk sasartık savınsa kayrî.

[Şimdi sadece kork-ZF titre-ZF dur-GÇZ-SFE-SAE Vaşuk birden sevin-ZF git-GGZ.T3K.]

“O esnada korkmakta olan Vaşuk birden **sevindi / sevinmeye başladı** [hh. **sevinip gitti**].”

(15) Хăйĕн шуŗă таса кĕпипе вăл ман пата пырса тăрсан пўрт **çуталса кайнă** пек пулçĕ. (AÇ, 10)

Hıyın şurâ tasa kĕpibe vıl man pata pırsa tırsan pürt çutalsa kaynâ pek pulçî.

[Kendi+T3K-İYE+İLDE beyaz temiz gömlek+T3K-İYE+VDE o ben+İLDE yan+BYDE git-ZFE dur-ZFE ev aydınlan-ZFE git-GÇZ-SFE gibi ol-GGZ.T3K.]

“Beyaz yeni gömleğiyle o benim yanıma gelip durunca ev **aydınlanır** gibi oldu.”.

(16) Унта Наştiçĕн савнине курнă. Лешĕ Наştiçе алă пырса тытнă тет. Çавна курсан Ваşça **урса каять**. (AÇ, 41)

Unta Naştıçın savnine kurnâ. Leşî Naştıçe alı pırsa tutnâ tet. Şavna kursan Vaşşa ursa kayat'.

[O+ZN+BDE Naştış+İLDE sev-GÇZ-SFE+T3K-İYE+ZN+BYDE gör-ÖGZ.T3K. Öteki Naştış+BYDE el git-ZFE tut-ÖGZ. de-ŞGZ.T3K. Bu+İLDE+BYDE gör-ZFE Vaşşa kudur-ZFE git-ŞGZE.T3K.]

“Orada Naştış’in sevgilisini görmüş. Öteki gidip Naştış’in elini tutmuş. Bunu görünce Vaşşa **kudurur** [hh. **kudurup gider**].”.

(17) Халăх тырри **çунса кайнăшăн** кулянса калаçаççĕ. (AÇ, 118)

Halîh turri çunsa kaynışın kulyansa kalaşaççî.

[Halk buğday+T3K-İYE yan-ZFE git-ZFE üzül-ZFE konuş-ŞGZ.Ç3K.]

“Halk buğdayları **yandığı için** [hh. **yanıp gittiği için**] üzülerek konuşuyorlar.”.

(18) Тепĕр кун ирхине вăл **вилсе кайрĕ** (IET: 9).

Tepîr kun irhine vıl vilse kayrî.

[Diğer gün sabahleyin o öl-ZFE git-GGZ.T3K.]

“Ertesi gün sabahleyin o **öldü** [hh. **ölüp gitti**]”.

(19) Хѐл иртрѐ, џур та иртсе кайрѐ — колхоз тăваймарѐ Толикасси. (İY, 106).

Hil irtri, ŝur ta irtse kayrĭ— kolhoz tĭvaymarĭTolikassi.

[Kıŝ geĉ-GGZ, yaz da geĉ-ZFE git-GGZ.T3K. kolhoz yap-YET-OE-GGZ.T3K. Tolikassi]

“Kıŝ bitti, yaz da geĉti [hh. geĉip gitti], kolhozu yapamadı Tolikassi.”

{-sA kay-} art-fiilinin kılınış bildirimlerinden birincisini tanıklandıran (5), (6) ve (7) numaralı örneklere bakıldığında, ilgili analitik yapının *ut-* “yürüme”; *an-* “inme”; *vĭŝ-* “uĉmak” gibi hareket fiilleri ile kullanıldığı görölmektedir. Burada art-fiili oluŝturan fiilin sahip olduğu hareket anlamı, kılınış bildirme noktasında belirleyicidir ve temel anlamı henüz silinmiŝ değildir. Bu durum, ilgili fiile ait dilbilgiselleşme yoğunluğunun yüksek olmadığını ortaya koymaktadır. Henüz tamamlanmış bir anlamsızlaŝmanın söz konusu olmadığı bu tipteki örnekler yarı-gramatikal ya da yarı-leksikal olarak tanımlanabilir. Bu aĉıdan bakıldığında Johanson’un 4. seviyesini tanıklandıran art-fiiller, dilbilgiselleşme düzeylerine göre ayrıca sınıflandırılabilirler. Zira (5), (6) ve (7) numaralı örneklerde, Johanson’un 3. seviyesini tanıklandıran karma-fiil yapıları ile karŝılaŝtırılmayacak bir dilbilgisel yoğunluk izlenebilmektedir. Hareketin mevcut konumdan uzağa ve dışarıya doğru gerĉekleŝtiđini ifade eden bu tip bildirimde, eylem tamamlanmış ya da tamamlanmamıŝ olabilir.

{-sA kay-} art-fiilinin ikinci işlevine ait (8), (9), ve (10) numaralı örneklerde eylemin gerĉekleŝmesinde bir yoğunluk ve süreklilik söz konusudur. Bu tipteki örneklerde eyleme baŝlandıđına ya da tamamlandığına dair bir bilgi bulunmaz. Baŝlangıĉla bitiş arasındaki orta aŝamayı gösteren bu tipteki örneklerde yoğun olarak duyusal algı fiilleri kullanılır (bk. Lebedev 2016: 92). Söz konusu kılınış bildirimini tanıklandırmak için seĉilen *tuslaşsa kaynĭ* “dost olmuŝlar” ve *ŝirĭhlatsa kayrĭ* “ısındı” örneklerine bakıldığında, bunların hareketin bitiş/tamamlanma bildirimi için karakteristik olan geĉmiŝ zaman bilgisine sahip oldukları görölmektedir. Ancak ilgili eylemlerin anlamsal iĉerikleri ile bağlam; nerede ve ne zaman baŝlandıđı bilinmeyen, bittiğine yönelik çıkarıma da imkân tanımayan bir eylem bildirimi sunmaktadır.

{-sA kay-} art-fiilinin üçüncü işlevini tanıklandıran (11) ve (12) numaralı örneklerde eylem birdenbire gerĉekleŝmektedir. Olumsuz çekimli (13) numaralı örnekte ise eylemin gerĉekleŝme süresinden çok, konuŝurun durum karŝısındaki tutumunu yansıtan kiplik bir ifade söz konusudur: *ĭnenseh kaymarĭ* “pek inanmadı”. Ancak art-fiilin yapısındaki {-sA} zarf-fiilinin [ah] / [eh] kuvvetlendirme ekini aldığı her durumda söz konusu bildirimler gerĉekleŝmemektedir. Aşmarin’in (1923: 46-47) dikkat ĉektiđi bu kullanımda [ah] / [eh] biçiminin “kuvvetlendirme” temel iŝlevinin, eylemin gerĉekleŝme şeklini tanımlamada belirleyici olduğu görölmektedir. Bu tipteki kılınıŝta, eylemin birden gerĉekleŝmesiyle bir oluş ya da kılışa baŝlandıđı da bildirilir.

{-sA kay-} art-fiilinin dördüncü işlevine örnek teşkil eden (14), (15), (16) numaralı metinlerde eylem bir baŝlangıĉı ifade etmektedir. Buradaki baŝlama süreci, Pavlov’un ilgili kılınış bildirimi için tespit ettiği *puŝla-* “hh. başlamak”, *puŝarĭn-* “hh. toplanmak”; *taprat-* “harekete geĉirmek”; *tutĭn-* “başlamak” (1965: 226) yardımcı fiillerinde olduğu kadar belirgin ve aĉık değildir. Burada mevcut durumdan başka bir duruma geĉiŝ, duygu ve bilinĉ deđiŝimi söz konusudur. Lebedev’in de belirttiği üzere bu tipteki kılınış bildiriminde, eylemin gerĉekleŝmesinde bir yoğunluk bulunur. Öyle ki bu durum art-fiilin semantik yapısının ayrılmaz bir parĉası durumundadır (2016: 57). Bu tipteki kılınıŝın bildiriminde

genellikle duyusal algı fiilleri kullanılırlar. Öyle ki bu fiillerin taşıdıkları anlamsal içerik, başlangıç bildirimini için son derece uygundur.

{-sA kay-} art-fiilinin beşinci işlevini tanımlayan (17), (18) ve (19) numaralı örneklerde eylemin ifade ettiği oluş ya da kılış tamamlanmaktadır. Bu tip kılış bildiriminde, geçmiş zaman ekleri ile bitiş bildiren zarf-fiil eklerinin kullanımı karakteristiktir. Ayrıca art-fiilin kullanıldığı fiillerin niteliği de eylemin tamamlanma süreci üzerinde etkilidir. *vil-* “ölmek; *pil-* “bitmek”; *şun-* “yanmak” vb.

4. *kay-* “gitmek” Fiilinin Söz Varlığına İlişkin Kullanımları

Çuvaşça *kay-* fiilinin, “gitmek” temel anlamına bağlı olarak şekillenen geniş bir anlam yelpazesi bulunmaktadır. Kelime, Çuvaşçanın en kapsamlı sözlüklerinden biri olan *Çıvaşla-Vırışla Slovar’/Çuvaşsko-Russkiy Slovar*’da (bundan sonra ÇRS) dilbilgisel kullanımları dışında 12 farklı anlamla kaydedilmiştir:

- 1) “gitmek, (bir yerden) ayrılmak” 2) “uzanmak (yol hakkında)” 3) “çalışmak, hareket hâlinde olmak.” 4) “gerekli olmak, harcanmak” 5) “dağılmak (ses hakkında)” 6) “düşmek” 7) “kaybolmak, gitmek (renk, hakkında)” 8) “ulaşıma açılmak (nehir hakkında)” 9) “evlenmek” 10) “rayici olmak, satılmak” 11) büyümek, gelişkin hâle gelmek” 12) “gözyaşı dökmek” (ÇRS: 134-135).

Kelimenin güncel anlamlarını yansıtan ÇRS’deki kayıtların aksine, N. İ. Aşmarin’in *Slovar Çuvaşskogo yazıka / Çıvaş Sımahışen Kineki* (bundan sonra ÇSK) adlı sözlük çalışmasında bu sayı 21 olarak belirlenmiştir. ÇRS’deki 4, 11, 12. anlamlar ÇSK’de tanıklanmazken, ÇSK’de yer alıp da ÇRS’de bulunmayan 12 anlam söz konusudur. Bunlar şunlardır:

“açılmak, sökülme (dikiş hakkında)”; “dışarı çıkmak”; “güvensizliği ifade eden kiplik bir söz olarak kullanılır”; “uzak durmak (tehlike, yer vb.)”; “yer etmek (bellek, anı vb. hakkında)”; “nüfuz etmek, geçmek (yağmur vb hakkında)”; “dağılmak, saçılmak (kıvılcım hakkında)”; “arkasını dönmek”; “yağmak (kar vb hakkında)”; “deri değiştirmek”; “yanmak (ateş hakkında)”; “parlamak”. (ÇSK VI: 1-3)

ÇRS’den neredeyse yarım asır önce kaleme alınan ÇSK’deki bu anlam çeşitliliği, yazarın sözlüğündeki zengin diyalektolojik malzeme ile ilgili olmalıdır. Yerel kullanımlara son derece hâkim olan Aşmarin, Çuvaş yazı dilinin tam olarak standartlaşmadığı bir ortamda söz konusu diyalektolojik malzemeyi sözlüğüne dâhil etmiştir.

Her iki sözlükteki ortak ve farklı anlamlar dikkate alındığında beliren 24 sözlüksel bildirim dışında da, *kay-* fiilinin Çuvaşçanın sözvarlığına katkı sunan kullanımları mevcuttur. Söz konusu sözlüksel birimler ile bunların oluşum yolları iki başlık altında değerlendirilebilir:

4.1. Fiil Birleşmesi Kaynaklı Sözlükselleşme Örnekleri

Fiil birleşmesi kaynaklı sözlükselleşme örnekleri, Johanson’un zarf-fiilli yapılar için belirlediği üçüncü ve dördüncü seviyelere ait örneklerde gerçekleşmektedir. Hatırlanacağı üzere, üçüncü seviyede, tek bir eyleyici modeline sahip olan zarf-fiil ekli parça ile temel parça sözlükselleşmeye doğru bir eğilim göstermekte ve ortak bir anlama işaret eden bir fiil öbeği oluşturmaktadır. Bu seviyeyi tanımlayan kimi örneklerde zarf-fiil ekli parçadaki fiil, ön-fiil hâline gelerek kılış katkısı da sunabilmektedir.

Ancak *kay-* fiilinin aşağıda sunulan kullanımlarında, *hıvala-* “kovalamak; *il-* “almak”, *tuh-* “çıkılmak” fiilleriyle ortak bir fiil öbeği ortaya çıkardıkları görülmektedir:

hıvala-sa kay-: “hh. kovalayıp gitmek” > “kaçırmak”.

(20) Фашистсем пирён çаршывран чакса кайнă чух хайсем ёлкёрнё çёрте пёр сын хăварми хăваласа каятçёç те кайран пăрахса хăваратçёç.

Faşistsem pir ĩn řırşıvrان çaksa kaynı çuh hıysem ilknı ĩ şırte pır şın hıvarmi hıvalasa kayatç işte kayran pırahsa hıvaratç iş. (TK, 18).

[Faşist+ÇE biz+İLDE ülke+ÇDE çık-ZFE git-GÇZ-SFE zaman kendi+ÇE başar-SFE yer+BDE bir insan bırak-ZFE kovala-ZFE git+ŞGZH.Ç3K. de sonra sal-ZFE bırak-ŞGZH.Ç3K.]

“Faşistler bizim ülkemizden çıkıp gittiğinde güçleri yettiği yerlerde bir insan bile bırakmadan **kaçırıyorlardı** [hh. **kovalayıp gidiyorlardı**], sonra da serbest bırakıyorlardı.”.

il-se kay- (hh. alıp gitmek) > “götürmek”.

(21) Ақта илсе каятăн кăна? - ыйтатăп эпё çав çынран.

İşta ilse kayatın kına? - ıytatıp epı şav şınran. (TK, 31)

[Nereye al-ZFE git-ŞGZ.T2K. sadece? Sor-ŞGZ-T1K. Ben bu adam+ÇDE]

“Nereye **götürüyorsun** [hh. **alıp gidiyorsun**]? diye soruyorum ben bu adama.”.

tuh-sa kay- “hh. çıkıp gitmek” > “ayrılmak”.

(22) Кунтан хăсан тухса каяссине пёлесшён вёсем, анчах въл пирёншён паллă мар-ха.

Kuntan hışan tuhsa kayassine pılesşın vısem, ançah vıl pir ĩnřın pallı mar-ha. (TK, 25)

[Bu+ZN+ÇDE ne zaman çık-ZFE git-GZ-SFE+T3K-İYE+ZN+BYDE bil-İST o+ÇE ancak o biz+İLDE+SDE belli değil-KVE]

“Buradan ne zaman **ayrılacaklarını** [hh. **çıkıp gideceklerini**] öğrenmek istiyor onlar, ancak bizim için bu belli değil.”

Diğer sözlükselleşme tipinde ise üçüncü ve dördüncü seviyeye örnek teşkil eden kimi biçimlerde yaşanan fonetik kayıplar ve benzeşmeler belirleyicidir. Dilbilim literatüründe *sandhi* (birleşimli biçim) olarak adlandırılan dil olayını (bk. Crystal 2008: 448) tanımlayan bu örneklerin dördüncü seviyeye ait olanlarında dilbilgisel kayıpların yaşanması da beklenir. Ölçünlü dilde bulunmayan bu tipteki leksemeleri, Çuvaşçanın ağızlarında tanımlamak mümkündür:

iskay- “увезти” [“götürmek”] < **il-se kay-** [hh. al-ıp git-] “götürmek” (ÇSK VI: 251).

vırenzay- “выучиться” [“öğrenmek, mezun olmak”] < **vıren-se kay-** [hh. öğren-ıp git-] “öğrenmek” (Aşmarin 1898: 391).

şımırılzay- “разбиться” [“paramparça olmak < **şımırıl-se kay-** [hh. kırıl-ıp git-] “kırılmak; parçalanmak” (Aşmarin 1898: 391).

Yukarıdaki sözlerden birincisinin anlamı dikkate alındığında, bunun üçüncü seviyeye örnek teşkil eden *ilse kay-* “götürmek” birleşiminin tabanlaşmış biçimi olduğu görülecektir. Zira ilgili tabanlaşmış fiilin anlamı, *il-* “almak” ve *kay-* “gitmek” fiillerinin temel anlamları ile biçimlenen ortak fiil öbeğinininki ile aynıdır.

Diğer iki örneğe bakıldığında ise tabanlaşmış fiillerin anlamları üzerinde belirleyici olanın zarf-fiil parçalı kısımlar olduğu görülecektir. Dolayısıyla *vîrense kay-* ve *şimîr ilse kay-* birleşiklerindeki fiillerin anlamsal katkıları ile biçimlenen ortak bir fiil öbeği söz konusu değildir. Aşmarin’in verdiği anlamlar göz önüne alındığında, her iki örneğin de yapısında yer alan {-sA kay-} art-fiilindeki biçimsel değişimin yanında hâlâ izlenebilen bir dilbilgisel yoğunluk da söz konusudur.

4.2. *kay-* ve Anlamca Kaynaşmış / Deyimleşmiş Birleşik Fiiller

Çuvaşçada dilbilgisel görevlerinin yanında bağımsız sözlüksel kullanımları da olan *kay-* fiili, birtakım adlarla bir araya gelerek yeni sözlük birimleri yaratabilmektedir. Fiilin bu türdeki kullanımları “anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiil” şeklinde tanımlanan sözlüksel yapılarla koşutluk göstermektedir. Hatırlanacağı üzere, bu tipteki yapılarda fiilinden önce gelen ad unsuru yalın olarak kullanılabilirdiği gibi, *ad + yardımcı fiil* kurulumundan farklı olarak bir ad grubu biçimiyle de bulunabilmektedir (bk. Korkmaz 2009: 153). Anlamsal açıdan parçalanamayan, tek birim gibi davranan bu türdeki örnekler; serbest birleşimlere (kombinasyonlara) ve söz dizimsel değişkenliğe izin vermezler (bk. Brinton vd. 2005: 54-57). Çuvaşça *kay-* fiiline ilişkin bu tipteki örnekler de, dil bilimsel birimlerin sözlük düzeyinde basmakalıp hâle geldiği bir sürecin ürünüdürler.

kay- fiilinin anılan türdeki sözlüksel kullanımlarını; ad kısmının yalın olup olmama durumu göz önüne alındığında şöyle tasnif edebiliriz:

4.2.1. Ad Ögesi Yalın Olanlar

hışşın kay-: “подражать кому, повиноваться кому-чему” [“hh. “arkasından gitmek” > “(birini) taklit etmek; (birine) itaat etmek”] (ÇSK XVI: 102; ÇRFS: 142).

hirîş kay-: “идти / пойти против кого-чего” [“hh. karşı gitmek” > “(birine / bir şeye) karşı çıkmak; karşı koymak”] (ÇRFS, 133).

numay kay-: “замедляться; замедлиться; задерживаться; задержаться, затягиваться” [“hh. çok gitmek” > “yavaşlamak, gecikmek, oyalanmak”] (ÇSK VII: 63; ÇRFS, 64).

tîn kay-: “с ума сходит” [“hh. akıl(1) gitmek” > “aklını kaçırmak, delirmek”] (Çernov 1980: 84).

yat kay-: “срамитъся”, “позоритъся” [“hh. ad gitmek” > “şerefini kaybetmek, namını kaybetmek”] (ÇSK IV: 243; Çernov 1980: 84).

4.2.2. Ad Ögesi Durum Eki Almış Olanlar

4.2.2.1. Çıkma Durum Eki Alanlar

asran kay-: “забываться / забыться” [“hh. akıldan gitmek” > “aklından çıkmak, unutmak”] (ÇSK II: 84; ÇRS: 135; ÇRFS: 18; Çernov 1980: 88).

haltan kay-: “выбиться из сил” [“hh. güçten gitmek” > “hâli kalmamak, gücünü kaybetmek”] (ÇSK XVI: 30; ÇRS: 135).

inran kay-: “лишиться сознания” [“hh. hafızadan gitmek” > bilincini kaybetmek”] (ÇSK IV: 44; ÇRS: 135; ÇRFS, 19; Çernov 1980: 84).

isran kay-: “сходить / сойти с ума” [“hh. akıldan gitmek” > “aklını kaçırmak, delirmek”] (ÇSK IV: 68; ÇRS: 135; ÇRFS, 20; Çernov 1980: 89).

sınran kay-: “потерять облик; бледнеть; побледнеть” [“hh. biçimden gitmek > “şeklini şemailini kaybetmek, soluklaşmak, solgunlaşmak”] (ÇSK XI: 260; ÇRFS, 87; Çernov 1980: 89).

sülten kay-: “выбиться из сил, обессилеть, ослабеть” [“hh. güçten gitmek” > “hâli kalmamak, gücünü kaybetmek, güçsüz düşmek”] (ÇRFS, 91).

şut tınçeren kay-: “уходить / уйти из жизни” [“hh. dünyadan gitmek > “dünyadan ayrılmak (göçmek), vefat etmek”] (ÇRFS, 101).

tınran kay-: “лишиться сознания “ [“hh. hafızadan gitmek” > “kendinden geçmek, bilincini kaybetmek”] (ÇRFS, 108).

tısren kay-: “изменяться / измениться в лице.” [“hh. renk(i) gitmek” > “benzi atmak, solmak”] (ÇSK XV: 97; ÇRFS, 113; Çernov 1980: 89).

vıyran kay-: “выбиваться/ выбиться из сил” [“hh. güçten gitmek” > “hâli kalmamak, gücünü kaybetmek”] (ÇSK V: 290; ÇRS: 135; ÇRFS, 26; Çernov 1980: 88).

4.2.2.2. Belirtme-Yaklaşma Durum Eki Alanlar

çire kay-: “впасть в болезнь; заболеть” [“hh. hastalığa gitmek > “hastalığa tutulmak, hastalanmak”] (ÇSK XV: 210; ÇRFS, 152; Çernov 1980: 1984).

harama kay-: “пропадать; пропасть даром (без пользы)” [“hh. boşuna gitmek” > “heba olmak, boşa gitmek”] (ÇSK XVI: 58; ÇRFS, 128; Çernov 1980: 85-86).

hıne kay-: “впадать / впасть в продолжительную болезнь, продолжительно болеть.” [“hh. hastalığa gitmek” > “hastalığın pençesine düşmek, uzun süreli hasta olmak”] (ÇSK XVII: 22; ÇRFS, 132).

huyha kay-: “загоревать” [“hh. “kaygıya gitmek” > “kaygı çekmek, kederlenmek”] (ÇRS: 135).

ıyha kay-: “уснуть / заснуть” [“hh. uykuya gitmek” > “uykuya dalmak”] (ÇSK IV: 34; Çernov 1980: 85).

kaçça kay-: “пойти замуж” [“hh. damada gitmek” > “kocaya varmak, evlenmek”] (ÇSK VI: 176; Çernov 1980: 86).

kımıla kay-: “нравиться / понравиться кому” [“hh. gönüle gitmek” > “hoşuna gitmek, beğenmek”] (ÇSK VII: 132; ÇRS: 135; ÇRFS, 43; Çernov 1980: 86).

maıya kay-: “улучшиться, поправиться; стать лучше” [“hh. “çareye gitmek” > “çare bulmak, şifa bulmak, iyileşmek”] (ÇSK XVIII: 156; Çernov 1980: 87).

muhtava kay-: “прославляться / прославиться” [“hh. övgüye gitmek” > “şöhret kazanmak, ün almak (kazanmak)”] (ÇRFS, 60; Çernov: 1980: 87).

numaya kay-: “затянуться.” [“hh. çok-a gitmek” > “uzayıp gitmek, sürüncemede kalmak”] ÇSK VII

pensiye kay-: “уйти на пенсию” [“hh. emekliliğe gitmek” > “emekli olmak”] (Çernov 1980: 88).

pīve kay-: “взрослеть, стать взрослее, стать взрослым” [“hh. boya gitmek” > “büyümek, olgunlaşmak, yetişkin olmak.”] (ÇSK IX: 186; ÇRFS, 68).

rizıva kay-: “призваться, быть призванным на действительную военную службу” [“hh. çağrıya gitmek” > “aktif askerlik hizmetine çağrılmak”] (Çernov 1980: 88).

sarra kay-: “заболеть желтухой” [“hh. sarıya gitmek” > “sarılık olmak”] (ÇSK XI: 69; Çernov 1980: 85).

saıa kay-: “пропадать; пропасть даром (без пользы)” [“hh. boşuna gitmek” > “kaybolmak; boş gitmek, heba olmak”] (ÇSK XII: 3; ÇRFS, 80).

şala kay-: “далеко заходить” [“hh. “içeri gitmek” > “uzamak (iş vb.)”] (ÇRFS, 160)

şıva kay-: “1. падать; упасть в воду 2. тонуть; утонуть 3. заливаться” [“hh. suya gitmek” > “1. Suya düşmek. 2 boğulmak 3. su altında kalmak”] (ÇSK XVII: 176; ÇRFS, 167; Çernov 1980: 86).

şuhıša kay-: “задуматься; “впасть в задумчивость” [“hh. düşünceye gitmek” > “düşünceye dalmak”] (ÇSK XVII: 256; ÇRS: 135; Çernov 1980: 85).

tarına kay-: “осложниться” [“hh. derine gitmek” > “karmaşık hâle gelmek”] (ÇRS: 135).

tına kay-: “притти в сознание” [“hh. akıla gitmek” > “bilinçlenmek”] (ÇSK XIV: 273).

üslıke kay-: “заболеть чахоткой (туберкулезом)” [“hh. öksürüğe gitmek” > “ince hastalığa tutulmak, tüberküloz olmak”] (Çernov 1980: 85).

vıraha kay-: “замедляться/ задерживаться” [“hh. yavaşa gitmek” > “yavaşlamak; uzamak, sürüncemede kalmak”] (ÇSK V. 311; ÇRFS, 27; Çernov 1980: 87).

yarıha kay-: “приходить / прийти в запущенное состояние” [“hh. kötüye gitmek” > ihmal edilmek; kötüleşmek, kötüye gitmek”] (ÇSK IV: 209; ÇRFS, 173; Çernov 1980: 87).

yeyıve kay-: “разливаться/ разлиться (о реке)” [“hh. taşkına gitmek” > “taşmak, dökülmek (nehir hakkında)”] (ÇSK IV: 261; ÇRFS, 30; Çernov 1980: 86).

yuhha kay-: “прийти в состояние упадка; обеднеть” [“hh. akıma gitmek” > “düşüşe geçmek, fakirleşmek”] (ÇSK V: 23; Çernov 1980: 87).

yuhıma may kay-: “плыть по течению” [“hh. akışa göre gitmek” > “akışına bırakmak (hayatı)”] (ÇRFS, 173).

yurra kay-: “начать петь” [“hh. şarkıya gitmek” > “şarkı söylemeye başlamak; türkü çağırarak (çığırarak)”] (Çernov 1980: 88).

4.2.2.3. Vasıta Durum Eki Alanlar

sikkipe kay-: “пуститься вскачь, галопом” [“hh. sıçrayışla gitmek” > “dörtına gitmek”] (ÇRS: 135).

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çuvaşçada, hem sözlüksel hem de dilbilgisel kullanımları bulunan sınırlı sayıdaki fiilden biri olan *kay-* “gitmek” biçimine ilişkin yapılan incelemede şu sonuçlara ulaşıldı:

5.1. Fiilin dilbilgiselleşerek art-fiilleştiği en eski örnek, 1737-1738 yıllarına tarihlendirilen *Rusça-*

Tatarca-Çuvaşça-Mordvaca Sözlük'te belirlenmiştir. *юкса кайна* [YÇ. *yuksa kayna* / MÇ. *yuhsa kaynı* “akmış/akan” “hh. akıp gitmiş”] biçimindeki tarihsel veri, {-sA kay-} art-fiilinin hareketin gerçekleşme yönüne ilişkin bildirimde bulunan birinci işlevini tanımlamaktadır.

5.2. Yapılan incelemede, {-sA kay-} art-fiilinin farklı kaynaklarda dağınık biçimde kaydedilen işlevleri bir araya getirilmiş, belirlenen beş ayrı kılınış bildiriminin de modern Çuvaşçada kullanımda olduğu saptanmıştır.

5.3. {-sA kay-} analitik kurulumuna ait kılınış bildirimlerinin tümünde, aynı düzeyde bir dilbilgiselleşmeden söz edilemez. Art-fiilin 1. işlevine ait örneklerde *kay-* fiilindeki anlamsızlaşma tamamlanmış değildir. Bu nedenle de fiilin diğerler işlevlerinde tanımlanan semantik erozyon ile yoğun dilbilgisel tutum gözlenmemektedir.

5.4. Art-fiilinin kullanımlarını tanımlayan kimi örneklerde, öne çıkan kılınış bildiriminin yanında bir başka işleve ait bildirim de eş zamanlı izlenebildiği görülmüştür. Örneğin, eylemin başlangıç bildiriminin yanında art-fiilin ikinci işlevine ait yoğunluk bildirimi de gözlenmiştir.

5.5. *kay-* fiili, oldukça geniş anlam çeşitliliğine sahip olan sözlüksel bir birimdir. Çuvaşçanın en geniş iki sözlük çalışmasında tanımlanan 24 farklı anlam da bu durumu ortaya koymaktadır.

5.6. Yapılan incelemede, *kay-* fiilinin bazı Çuvaş gramerlerinde yardımcı fiil işlevi içinde değerlendirilen kimi kullanımlarının (bk. Pavlov 1965: 224) aslında sözlükselleşme eğilimi taşıdığı belirlenmiştir. *hıvalasa kay-*: “hh. kovalayıp gitmek” > “kaçırmak”; *ilse kay-* (hh. alıp gitmek) > “götürmek”; *tuhsa kay-* “hh. çıkıp gitmek” > “ayrılmak” örneklerinde hareketin gerçekleşme yönüne ilişkin bir bildirim bulunmadığı, iki ayrı fiilin tek bir anlama işaret edecek bir öbek oluşturduğu görülmektedir.

5.7. *kay-* fiili; *iskay-*, *vırenzay-*, *şimırılzay-* örneklerinde ses erozyonuna uğrayarak zarf-fiil ekli parça ile tabanlaşmıştır. Bu tipteki sözlükselleşmenin yalnızca karma fiil yapıları ile gerçekleşmemesi dikkat çekicidir.

5.8. *kay-* fiili, belirleyebildiğimiz kırk bir (43) örnekte anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiil yapısı oluşturmuştur. Birlikte kullanıldığı ad parçası ile istemi göz önünde alındığında beş (5) yalın, bir (1) vasıta durum ekli, yirmi beş (27) belirtme-yaklaşma durum ekli, on (10) çıkma durum ekli birleşme tespit edilmiştir.

Kısaltmalar

Eser Kısaltmaları

ÇRS	Çıvaşla-Vırısla Slovar'/Çuvaşsko-Russkiy Slovar' (Skvortsov 1985)
ÇSK	Çıvaş Sımahısen Kineki - Slovar Çuvaşskogo Yazıka (Aşmarin 1994-2000)
DTS	Drevnetyurkskiy slovar' (Nadelyayev; Nasilov; Tenışev; Şçerbak 1969).
RTÇM	Ruşça-Tatarca-Çuvaşça-Mordvaca Sözlük (Dmitriev 1960)
RÇMM	Ruşça-Çuvaşça-Marice-Mordvaca Sözlük (Dmitriev 1960)
Soçineniya	Soçineniya prinadlejaşçıye k grammatike Çuvaşskogo yazıka, (Grigoroviç 1769).
ÇRFS	Çıvaşla-Vırısla Frazеologi Slovari Glagolla Yat Sımah Frazеologizmisem/ Çuvaşko-Russkiy Frazеologičeskiy Slovar' Glagolno-imennıe Frazеologizmi (Çernov 1982)
AÇ	Aça Çuhnehi (Marvhi 2003)

İY	İrhi Yırsem (Orlov 2004)
IET	İşta Es, Tinıs (Uyar 2007)
YşP	Yumanlıhra şapla Pulnı (Agakov 1993)
TK	Tıvatı Kun (Mikulayi 1953)

Diğer Kısaltmalar

ÇĞİ	Çuvaşskoye Gosudarstvennoe izdatel'stvo.
ÇKİ	Çıvaş Kinegi İzdatel'stvi /Çuvaşskoye Knijnoye izdatel'stvo
ÇAKİ	Çıvaş ASSR Kineke İzdatel'stvi
ÇĞİGN	Çuvaşskiy Gosudarstvennyy İstitut Gumanitarnıh Nauk
İÇU	İzdatel'stvo Çuvaşskogo Universiteta.

Msl.	Misal
bk.	bakımız
vb.	ve benzerleri
vd.	ve diğerleri
hh.	Harfi harfine aktarım

Çuv.	Çuvaş Türkçesi
Mar.	Marice
Rus.	Ruşça
MÇ.	Modern Çuvaşça
YÇ.	Yazı Çevrimi

/	Bir biçim birimin farklı sesçil biçimlerini ayırır.
[ ]	Alt biçim birimlerin gösterilmesinde kullanılır. Sözlerin kök-ek incelemesinde kullanılır. Kelimelere verilen Türkçe anlamları, Ruşçalarından ayırmak için kullanılır.
{ }	Üst biçim birimlerin gösterilmesinde kullanılır.
-	Fiillere gelen eklerin önünde kullanılır.
+	Adlara gelen eklerin önünde kullanılır.
>	Bir aşamadan başka bir aşamaya geçişi gösterir. Sözün anlamsal gelişimini gösterir.
~	Denklik gösterir.

BDE	Bulunma Durum Eki
BYDE	Belirtme-Yönelme Durum Eki
Ç3K	Çokluk 3. Kişi [Eki]
ÇDE	Çıkma Durum Eki
ÇE	Çokluk Eki
EOÇ	Emir Çekiminin Olumsuzu
GÇZ-SFE	Geçmiş Zaman Sıfat-Fiil Eki
GGZ	Görülen Geçmiş Zaman Eki

GZ-SFE	Gelecek Zaman Sıfat-Fiil Eki
İLDE	İlgi Durum Eki
İST	İstek Çekimi
KVE	Kuvvetlendirme Eki
MSD	Mastar Eki
OE	Olumsuzluk Eki
ÖGZ	Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki
SAE	Sıfatları Adlaştırma Eki
SDE	Sebep Durum Eki
ŞGZ	Şimdiki-Geniş Zaman Eki
ŞGZH	Şimdiki-Geniş Zamanın Hikâyesi
ŞGZO	Şimdiki-Geniş Zamanın Olumsuzluğu
T1K	Teklik 1. Kişi [Eki]
T2K	Teklik 2. Kişi [Eki]
T3K	Teklik 3. Kişi [Eki]
T3K-İYE	Teklik 3. Kişi İyelik Eki
VDE	Vasıta Durum Eki
YET	Yeterlilik Eki
YÖN	Yön Durum Eki
ZFE	Zarf-Fiil Eki
ZN	Zamir n'si

Kaynaklar

Agakov, L. (1993). *Yumanlıhra Şapla Pulni*. Şupaşkar: ÇKİ. (=YŞP)

Ağcagül, S. (2009). *Aktionale Operatoren im Türkischen mit besonderer Berücksichtigung des Türkei- und Irantürkischen. Inauguraldissertation*. Mainz.

Arat, R. R. [Rachmatullin, Gabdul-Rashid] (1928). *Die Hilfsverben und Verbal-adverbien im Altaischen*, Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde [genehmigt von der Philosophischen Fakultät der Friedrich-Wilhelms - Universität zu Berlin] Weimar.

Arıkan İ. (2011). “Çuvaş Türkçesinde Dilbilgiselleşen Bir Fiil: tär-”. *MTAD*, 8(2): 36-62.

Aslan Demir, S. (2013). “Türkmencede Kılınış İşlemcisi Olarak Art-Fiiller”. *Türkbilig*, 2013/26: 67-90.

Aşmarin, N. İ. (1994-2000). *Slovar Çuvaşskogo Yazıka – Çıvaş Sımahşen Kñeki*. 17 Cilt, Çeboksarı Russika. (=ÇSK).

Aşmarin, N. İ. (1898). *Materialı dlya İssledovaniya Çuvaşskago Yazıka*. Kazan: Tipo-litografiya İmperatorskago Universiteta.

Aşmarin, N. İ. (1923). *Opıt İssledovaniya Çuvaşskago Sintaksisa II*. Simbirsk.

Aydemir, A. (2010). *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi*. Ankara: Grafiker.

Bacanlı, E. (2014). *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Bayram, B. (2010). *Çuvaş Türklerinin Kahramanlık Anlatmaları (Alplar)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Brinton, L.J.; Closs Traugott E. (2005). *Lexicalization an Language Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics 6th Edition*. Blackwell Publishing.
- Çernov, M. F. (1980). “Glagol'no-substantivnie frazeologičeskie soçetaniya v sovremennom çuvaskom yazıke”. *İssledovaniya po Etimologii i frazeologii Çuvaşskogo Yazıka*. Trudı, Vıp. 98. Çeboksarı: Nauçno-İssledovatel'skiy İstitut Yazıka, Literatırı, İstorii i Ekonomiki Pri Sovete Ministrov Çuvaşskoy ASSR. s. 49-79.
- Çernov, M. F. (1982). *Çıvaşla-Vırışla Frazeologi Slovari Glagolla Yat Sımah Frazeologizmisem/Çuvaşko-Russkiy Fraozologičeskiy Slovar' Glagolno-imennue Frazeologizmi*. Şupaşkar: ÇKİİ. (=ÇRFSS)
- Demir, N. (1993). *Postverbien im Türkeitürkischen. Unter besonderer Berücksichtigung eines südanatolischen Dorfdialekts*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Demir, N. (2013). “Kip Ekleriyle Kurulan Birleşik Fiiller”. *Prof. Dr. Leylâ Karahan Armağanı*. Ankara: Akçağ Yayınları. s. 389-398.
- Dmitriyev, V. D. (1960). “Dva opisaniya çuvaşey i çuvaşskie slovari vtoroy çetvertı XVIII veka”. *Uçenie Zapiski*. XIX, 270-302.
- Durmuş, O. (2014). *18. Yüzyıl Çuvaşçasının Söz Varlığı*. Edirne: Paradigma Akademi.
- Ergönenç-Akbaba, D. (2011). *Kazak ve Nogay Türkçesi Yazı Dillerinde Tasvir Fiilleri*. Ankara: Grafiker.
- Ersoy, F. (2017). *Çuvaş Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Fedotov, M. R. (1996a). *Etimologičeskiy Slovar' Çuvaşskogo Yazıka C. I-II*. Çeboksarı: ÇGİGN.
- Fedotov, M. R. (1996b). *Çuvaşskiy Yazık. İstoki Otmoşeniye k Altayskim i Finno-Ugorskim Yazıkam, İstoriçeskaya Grammatika*. Çeboksarı: İÇU.
- Gabain, A. von (1953). “Türkçede Fiil Birleşmeleri”. *TDAY Belleten* 1953. s. 16-28.
- Gorskiy, S. P. (1959). *Oçerki Po İstorii Çuvaşskogo Literaturnogo Yazıka*. Çeboksarı: ÇGİ.
- Gökçe, F. (2013). *Gramerleşme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Grigoroviç, V. P. (1769). *Soçineniya prinadlejaşçiye k grammatike Çuvaşskogo yazıka*. Moskova (=Soçineniya).
- Heine, B.-Kuteva T. (2004). *World Lexicon of Grammaticalization*. New York: Cambridge.
- Hopper, P. J.; Closs Traugott, E. (2003). *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- İlgin, A. (2015). *Tarihî Karşılaştırmalı Tofa (Karagas) Türkçesi -Biçim Bilgisi-*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Johanson, L. (1995). “On Turkic converb clauses”. Haspelmath, Martin & König, Ekkehard (Haz.) *Converbs in cross-linguistic perspective. Structure and meaning of adverbial verb forms – adverbial*

participles, gerunds. Empirical approaches to language typology 13. Berlin & New York: Mouton de Gruyter: 313-347.

Johanson, L. (2016). *Türkçede Görünüş* (Çeviri: Nurettin Demir). Ankara: Grafiker Yayınları.

Karaağaç, G. (2013). *Anlam (Anlam Bilimi ve İletişim)*. İstanbul: Kesit.

Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Lebedev, E. (2016). *Aktsionsartovye znaçeniya slojnovverbálnih analitiçeskih form v çuvaşskom yazıke*. Çeboksarı: ÇGİGN.

Marvhi, T. (2003). *Aça Çuhnehi*. Şupaşkar: ÇKİ. (=AÇ)

Menges, K. H. (1968). *The Turkic Languages and Peoples - An Introduction to Turkic Studies*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Mikulayi, İ. (1953). *Tıvatı Kun*. Çeboksarı: Ministerstva Kul'turı Çuvaşskoy ASSR. (=TK)

Nadelyayev, V. M.; Nasilov, D. M.; Tenişev, E. R.; Şçerbak, A. M. (1969). *Drevnetyurkskiy slovar'*. Leningrad: İzdatel'stvo Nauka Leningradskoe Otdelenie (=DTS).

Nasilov, D. M. (1975). "Zur Interpretation der Hilfsverben in den türkischen Sprachen". *Bilimsel Bildiriler 1972*. s. 505-511.

Orlov, G. (2004). *İrhi Yırsem*. Şupaşlar: ÇKİ (=İY)

Pavlov, İ. P. (1965). *Hal'hi Çıvaş Literaturı Çilhi – Morfologi*. Şupaşkar: ÇAKİ.

Räsänen, M. (1969). *Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*. Helsinki: Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVII.

Schönig, C. (1984). *Hilfsverben im Tatarischen: Untersuchungen zur Funktionsweise einiger Hilfsverbverbindungen*. Akademie der Wissenschaften und der Literatur Mainz, Veröffentlichungen der Orientalischen Kommission 35. Wiesbaden: Franz Steiner.

Sergeyev, L. P. (1970). "O Pamyatnikah Çuvaşskoy Pis'mennosti XVIII v.". *Uçenie Zapiski Vıpusk 46*, 228-263.

Skvortsov, M. İ. (1985). *Çıvaşla-Vırışla Slovar'/Çuvaşsko-Russkiy Slovar'*. Moskva: Russkiy Yazık. (=ÇRS)

Tan, A. (2010). *Kırgız Türkçesinde Tasvir Fiilleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uyar, H. (2007). *İştâ Es, Tinış*. Şupaşkar: ÇKİ. (=IET)

Yegorov, V. G. (1964). *Etimologiçeskiy Slovar' Çuvaşskogo Yazıka*. Çeboksarı: ÇKİ.

Yuldaşev, A. A. (1965). *Analitiçeskiye formu glagola v tyurskih yazıkah*. Moskova: İzdatel'stvo Nauka.

